

УДК 341.75:394.9(477)
DOI 10.32461/2226-3209.1.2024.302068

Цитування:

Долеско С. В. Українські народні традиції гостинності в контексті сучасного дипломатичного етикету. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 1. С. 218–223.

Dolesko S. (2024). Ukrainian Folk Traditions of Hospitality in the Context of Modern Diplomatic Etiquette. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 218–223 [in Ukrainian].

*Долеско Світлана Валеріївна,
докторка філософії,
доцентка кафедри
мистецтвознавчої експертизи
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв,
директорка Центру Української
Культури та Мистецтва
<https://orcid.org/0000-0001-6702-5606>
svitlana@dolesko.com*

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ ГОСТИННОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ЕТИКЕТУ

Мета дослідження полягає у встановленні значення традицій гостинності для сучасного дипломатичного етикету України. У статті розглянуто застосування в період сучасності традицій гостинності, притаманних українській народній культурі, в практиці вітчизняного дипломатичного етикету. Тож, центральним вектором статті є предметний аналіз ролі окремих традицій, а саме – застосування традиції вітання іноземних делегацій хлібом та сіллю на вишитому рушникові, співання вітальних пісень, дарування гостям подарунків, які транслюють традиції матеріальної та нематеріальної культури українського народу. **Методологія дослідження** обумовлена його завданнями та базується на принципах історизму й об'єктивності, із застосуванням методів порівняння та узагальнення, аналітичного й системного методу. **Наукова новизна** дослідження полягає у виокремленні серед масштабного пласта архаїчних традицій українського народу тих, які висвітлюють аспект гостинності українського народу на початку ХХІ ст. **Висновки.** Аналіз наукових праць засвідчив, що вітчизняні науковці приділяють належну увагу дослідженню народних традицій (Л. Артюх, Т. Веселовська, Н. Войтович, О. Гримак та ін.) та дипломатичного етикету (І. Козинець, В. Клименко, О. Подворна, О. Сагайдак, А. Чабан, Ю. Чугаєнко та ін.), однак роль українських національних традицій гостинності у ХХІ столітті фактично не висвітлено у вітчизняному науковому дискурсі. Проаналізовані у статті звичаї (вітання гостей хлібом-сіллю на вишитому рушникові; частування гостей традиційними стравами; святкове вітання гостей піснями; дарування гостям цінних подарунків) засвідчили про побутування українських національних традицій на дипломатичному рівні, що дає підстави декларувати про самотність української культури в світі. Доведено, що народна українська гостинність й на початку ХХІ ст. відіграє важливу роль в дипломатичній діяльності, що регламентується правилами дипломатичного етикету.

Ключові слова: дипломатія, етикет, традиції, гостинність, національна самотність, народний костюм, фольклор, мистецький трансфер, хліб-сіль.

Dolesko Svitlana, PhD in Fine Art, Decorative Art, Restoration, Director of the Centre of Ukrainian Culture and Arts

Ukrainian Folk Traditions of Hospitality in the Context of Modern Diplomatic Etiquette

The purpose of the study is to establish the significance of hospitality traditions for modern diplomatic etiquette of Ukraine. The article discusses the modern use of hospitality traditions inherent in the Ukrainian folk culture in the practice of domestic diplomatic etiquette. Therefore, the focus of the article is a substantive analysis of the role of particular traditions, namely using the tradition of welcoming foreign delegations with bread and salt on an embroidered towel, singing welcoming songs, giving gifts to guests, which convey the traditions of material and immaterial culture of the Ukrainian people. **The methodology of the study** is determined by its tasks and is based on the principles of historicism and objectivity, using the methods of comparison and generalisation, analytical, and systematic methods. **The scientific novelty** of the study is determined by its topic and consists in distinguishing among the large-scale layer of archaic traditions of the Ukrainian people those that highlight the hospitality aspect of the Ukrainian people at the beginning of the 21st century, and studying their place in the domestic diplomacy of the modern period. **Conclusions.** The analysis of scholarly works showed that domestic scholars pay due attention to the study of folk traditions (L. Artiukh, T. Veselovska, N. Voitovych, O. Hrymak et al.) and diplomatic etiquette (I. Kozynets, V. Klymenko, O. Podvorna, O. Sahaidak, A. Chaban, Yu. Chuhaienko et al.), however, the role of Ukrainian national hospitality traditions in the 21st century has actually not been highlighted in the domestic scientific discourse. The customs analysed in the article (welcoming guests with bread and salt on an embroidered towel; treating guests to traditional dishes; welcoming guests

with songs; giving guests valuable gifts) testified to the existence of the Ukrainian national traditions at the diplomatic level, which allows declaring the uniqueness of the Ukrainian culture in the world. It has been proven that popular Ukrainian hospitality plays an important role in diplomatic activities even at the beginning of the 21st century, which is regulated by the rules of diplomatic etiquette.

Keywords: diplomacy, etiquette, traditions, hospitality, national uniqueness, folk costume, folklore, artistic transfer, bread and salt.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в період військової агресії росії проти України, яка розпочалась у 2014 році анексією Криму й частини Донбасу та посилилась у 2022 році внаслідок розгортання повномасштабних військових дій, є гостра потреба у декларуванні на міждержавному рівні української самобутності. Одним із можливим шляхів до цього є національні особливості дипломатичного етикету, яким саме в цей складний для України час варто приділяти увагу – зокрема й на науковому поприщі. Тож, дане дослідження спрямоване саме на це.

Аналіз досліджень і публікацій. Тема дипломатичного етикету в цілому достатньо різнобічно висвітлена в науковому середовищі. Тож, слід приділити увагу стану опрацювання тем, найбільш дотичних до теми даного дослідження. Так, Ю. Чугаєнко в своїй праці досліджує як термінологічну сторону дипломатичного етикету й дипломатичного протоколу, так і їхні національні особливості в різних країнах. Визначено, що дипломатичний етикет є проявом «...хороших манер у відносинах між посадовцями, політичними і громадськими діячами, що представляють свою державу», на відміну від дипломатичного протоколу, який регламентує систему хороших манер у міждержавних стосунках. Саме дипломатичним етикетом суворо регламентуються «форми звернення, листування, строгий порядок нанесення візитів, проведення зустрічей і бесід, дипломатичних прийомів і тому подібне» [9; 14]. Цій же темі приділяють увагу у своїх дослідженнях О. Подворна, О. Сагайдак, І. Чичкало-Кондрацька [8], І. Новицька, Ю. Пунда, І. Козинець, В. Клименко, А. Чабан. Аспект ділової культури дипломата, де одну з ключових позицій посідає дипломатичний етикет, вивчає Н. Тимошенко [5].

Праці В. Ціватого [6, 7], присвячені теоретико-методологічному аспекту інструментарію та національних особливостей сучасної дипломатії, світової та вітчизняній практиці гастрономічної дипломатії як дипломатії «м'якої сили» початку ХХІ ст. Цей практик дипломатичної сфери зазначає, що «...однією із характеристик державного і дипломатичного протоколу є обов'язкове

врахування традицій, культури, звичаїв і національних особливостей країн». Окремо акцентує на наступному: «Головна роль регулювання відносин відводиться протоколу, який базується на принципах міжнародної ввічливості і реалізується в різних формах, однією з яких є етикет» [7; 45].

Традиційну рису національного характеру українського народу – гостинність – у контексті комунікації, вивчає Л. Артюх. Вчена підкреслює: «Гостинність як соціальний феномен можна віднести до тих норм звичаєвої поведінки, які підпорядковані певним проявам соціального контролю» [1; 64]. У продовження даної наукової теми, Т. Веселовська досліджує звичаї гостинності на Поділлі [2], Н. Войтович та О. Гримак вивчають традиційну гостинність українського народу в ракурсі її значення для розвитку туристичної галузі. Роль феномену гостинності в українській традиційній культурі розкриває в своїх працях В. Русавська [4].

Шляхом аналізу вищезазначених та ряду інших наукових праць, з'ясовано, що ролі українських національних традицій гостинності в дипломатичній діяльності на початку ХХІ ст. у вітчизняному науковому дискурсі фактично не приділено увагу. Тож, вважаємо, що цей напрям досліджень є перспективним.

Мета дослідження полягає у встановленні значення традицій гостинності для сучасного дипломатичного етикету України.

Виклад основного матеріалу. Початок ХХІ століття – період стрімких міжкультурних глобалізаційних процесів, соціально-політичних й економічних трансформацій та військових потрясінь. Це є викликом для національних культур, у напрямку повернення уваги до збереження та декларування національної самоідентичності різними шляхами. У контексті даного дослідження – акцентовано на тих національних традиціях, що виконують дипломатичну функцію, оскільки побутують в дипломатичній сфері України. Адже вона є точкою перетину різних національних культур. Тобто, можемо стверджувати про те, що вони не лише значною мірою збереглися на початку ХХІ ст., а й нині регламентують духовні й матеріальні аспекти різних етапів життя людини, обумовлюють ролі людини в громаді та в родині. Зокрема й у сфері

вітчизняного дипломатичного етикету. Тут йдеться про те, що менталітет українського народу транслюється на широкий міжнародний загал за допомогою ряду інструментів – наприклад, його матеріальної й духовної культури. Традиції гостинності в цьому випадку якраз розміщені на перетині матеріальної й нематеріальної сфери. Згідно зі світоглядом українського народу, гостинність є проявом привітності, добросовісності, любові до ближнього, щедрості. Водночас вона є й важливою частиною побуту, де гостям відводилась важлива роль – господарі завжди ставили їх вище себе, пропонували найкраще з того, що було вдома. Особливо – під час свят, які належать до системи календарної обрядовості.

Тут варто згадати працю Т. Веселовської, де вчена зазначає, що гостинності традиційно притаманний високий рівень соціальної значимості. Вона таким чином описує значення цього поняття: «Традиційно гостинність вважається рисою притаманною людині, для якої характерні привітність, уважність, хлібосольність, щедрість згідно з культурою і побутом певного соціуму» [2; 417].

На наше переконання, в українській дипломатичній сфері присутні окремі риси традицій гостинності. Що набуває особливого звучання, якщо взяти до уваги, що вітчизняна дипломатія зародилась ще в давньоруський період та надалі пройшла довгий шлях трансформацій і боротьби за українську державність засобами дипломатії.

Після проголошення Україною Незалежності в 1991 році, вона була визнана понад 170 країнами світу, з якими було встановлено дипломатичні відносини й налагоджена двостороння співпраця. А також, створено мережу консульських та дипломатичних представництв України за кордоном. Станом на 2023 рік основні засади дипломатичного протоколу та етикету регламентовано Положенням про Державний Протокол та Церемоніал України, затвердженого Указом Президента України від 22.08.2002 № 746/2002, з останніми змінами, внесеними Указом від 03.02.2010 № 98/2010 [3].

З огляду на активну міжнародну співпрацю України з багатьма країнами світу, доцільно стверджувати, що національні традиції, культура, історія, моральні устої не лише України, а й інших країн мають велике значення в дипломатичному етикеті. Але в контексті даного дослідження, варто зупинитись саме на презентації українських

традицій гостинності як на національних особливостях дипломатичного етикету й розглянути найхарактерніші предметно, з залученням ряду ілюстрацій.

Найвідомішою традицією гостинності, яка найчастіше зустрічається в сучасній українській дипломатичній практиці, є частування представників міжнародних делегацій хлібом та сіллом, які подаються на вишитому рушникові. Її поява і той факт, що вона і досі існує не лише в традиціях родинної гостинності, а й на рівні державних церемоній, пов'язана з тим, що українці є землеробською нацією, існування та розвиток якої протягом тисячоліть залежало від циклу обробітку землі, кліматичних умов та руху небесних світил. Надалі це обумовило появу системи календарних свят, а зі встановленням християнства – і релігійних. Своєю чергою, самобутня народна святкова гостинність була сформована, опираючись на річний цикл свят.

Однак, ще з дохристиянської доби на території України той, хто приходив до оселі як гість, мав пройти своєрідну ініціацію, якою його приймали до родинного кола завдяки пригощанню певними стравами та допуску до священного місця – вогнища. З часом звичай нагодувати та зігріти гостя міцно закріпився в українській народній культурі. У прояві гостинності в межах багатьох свят саме хліб як основа раціону та сіль як дуже цінна для кулінарії й ритуальних дійств спеція вважались головним частуванням. Також їх наявність чи відсутність свідчили й про родинні статки. Традиційна форма хлібини – кругла, навіть за своєю формою нагадує Сонце, сакральне небесне тіло для українських хліборобів. А сіль, окрім її цінності для українського столу завдяки своїм смаковим якостям, і досі є уособленням легендарного явища чумацтва та виконує оберегову функцію, очищаючи енергетику людини й оселі.

Значення хліба й солі зафіксовано в усній народній творчості. Наприклад, в прислів'ях та приказках: «Думай не думай, а краще хліба-солі не придумаєш»; «Не дивися в небо – там немає хліба, а до землі нижче – до хліба ближче»; «Без солі, без хліба – немає обіда»; «Без солі не смачно, а без хліба не ситно»; «На сіль п'ється, на хліб спиться», «Чия земля, того й хліб»; «Без хліба – смерть, без солі – сміх»; «Живемо: хліб жуємо, а іноді ще й присолоємо»; «Без солі, без хліба – худа бесіда»; «Краще їсти хліб з водою, ніж жити чужиною»; «Був би хліб, а у хліба люди будуть»; «Без хліба не ситно, а без солі несолодко»; «Хліб – дар Божий, батько, годувальник».

Вищезгадана традиція гостинності також є свідченням поваги до традиції вишивання рушників – сакральних виробів, які супроводжували кожного українця від його народження й аж до смерті, відігравали ритуальну роль в кожному життєвому циклі, а також, у щоденному побуті й під час зустрічі гостей – «Не лінуйся, дівонько, рушники вишивати, буде чим гостей шанувати».

Один із прикладів зустрічі хлібом-сіллям іноземних делегацій – вітання Президента Польщі Л. Качинського (рис. 1) в межах зустрічі з Президентом України В. Ющенком, яка відбулась 9 липня 2007 року в с. Гута Івано-Франківської обл. У межах даної зустрічі відбулось обговорення деталей організації та проведення фіналу Чемпіонату Європи з футболу EURO 2012.

Варто звернути увагу на те, що рушник в такому випадку є тканиною, і таким чином презентує традиції гуцульського ткацтва й типові геометричні орнаменти, а також, колірну гаму, притаманну даному етнографічному регіонові. Це ж саме стосується й вбрання дівчат, які частують Президента Польщі – сорочок, вишитих геометричним орнаментом та жилетів (кептариків, безрукавок).

Рис. 1. Вітання Президента Польщі Леха Качинського хлібом-сіллям (2007)

В Міжнародному аеропорту «Бориспіль» Президента Грузії С. Зурабішвілі вітали дівчата в традиційних дівочих строях Наддніпрянщини зі святковим хлібом та сіллям на вишитому рушнику. Своєю чергою, С. Зурабішвілі одягла захисну маску блакитно-жовтого кольору. Це є виявом поваги до державного етикету України, який регламентує повагу до прапора України як до одного з державних символів (рис. 2).

Рис. 2. Вітання Президента Грузії Саломе Зурабішвілі хлібом-сіллям (2021)

Таку ж традицію гостинності було продемонстровано 3 лютого 2022 року, під час візиту Президента Туреччини Р. Ердогана для зустрічі з Президентом України В. Зеленським та участі в Десятому засіданні стратегічної ради високого рівня між Україною і Туреччиною (рис. 3).

Рис. 3. Вітання Президента Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана хлібом-сіллям (2022)

Іншою, не менш відомою традицією гостинності є вітання офіційних делегацій українськими народними піснями, що належать до зразків фольклорної спадщини українського народу. Так, 15 березня 2018 року, відбувся візит Надзвичайного і Повноважного Посла Королівства Бельгія в Україні Л. Якобса на відкриття виставки «Українська Бельгія: іноземні інвестиції в Україну. Кінець XIX – початок XX століття», приуроченої до 25-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною і Королівством Бельгії (Музей Історії Кам'янського, м. Кам'янське Дніпропетровської обл.). Під час заходу фольклорний гурт «Співаночки» привітав пана Посла козацькими піснями Дніпровщини.

Варто зауважити, що традицію виконання степових пісенних творів (українських

козацьких пісень) у Дніпропетровській області у 2016 році включено до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, що потребує термінової охорони. Отже, здобуло світове визнання.

У 2021 році, під час прибуття новопризначеного Надзвичайного й Повноваженого Посла держави Ізраїль в Україні М. Бродського, його вітали згідно однієї з традицій української гостинності – даруванням цінних подарунків, які уособлюють хороше ставлення до бажаного гостя: на знак поваги йому презентували чоловічу вишиту сорочку та почастили хлібом-сіллю на вишитому рушникові.

Важлива роль в українській дипломатії відводиться кулінарній складовій. У випадку традицій гостинності це, в першу чергу, звернення до страв традиційної української кухні в межах проведення дипломатичних прийомів, частування представників іноземних делегацій, які прибувають до України з візитами, презентації України за кордоном під час заходів. Варто зазначити, що презентація України в межах заходів, обумовлених дипломатичним протоколом та етикетом, засобами народної кулінарії – це кулінарна дипломатія. Водночас традиції виготовлення найвідоміших страв є зразками нематеріальної культурної спадщини, що передаються від покоління до покоління.

Окремі з них також входять до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Наприклад, культура приготування українського борщу, традиція приготування яворівського пирога, знання і практики приготування сахновщинського короваю, приготування сливового леквару тощо.

Так, у 2011 році, під час Українського ланчу в Давосі (Швейцарія), що відбувся в межах щорічного засідання Всесвітнього економічного форуму, Президент України переконував потенційних інвесторів у необхідності вкладати кошти в українську економіку та у дружньому форматі запросив на український борщ. Який, як відомо, є однією з найвідоміших у світі традиційних страв українського народу.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше, серед масштабного пласта архаїчних традицій українського народу, виокремлено ті, які висвітлюють аспект гостинності українського народу на початку ХХІ ст.

Висновки. У дослідженні розкрито місце традицій гостинності в українському

дипломатичному етикеті. З'ясовано, що на початку ХХІ ст. вони відіграють важливу роль у діяльності вітчизняних дипломатів, що дає змогу зміцнювати позиції української національної самобутності за кордоном. Це з'ясовано на прикладі наступних традицій: вітання гостей хлібом-сіллю на вишитому рушникові; частування гостей традиційними стравами; святкове вітання гостей піснями; дарування гостям цінних подарунків.

Проаналізовані приклади засвідчили про побутування українських національних традицій на дипломатичному рівні, що дає змогу декларувати про самобутність української культури в світі. Це дало змогу переконатись у наступному – народна українська гостинність і на початку ХХІ ст. відіграє важливу роль в дипломатичній діяльності, що регламентується правилами дипломатичного етикету.

Література

1. Артюх Л. Гостина в українців у контексті комунікації. *Народна творчість та етнографія*. 2010. № 3. С. 64–71.
2. Веселовська Т.С. Звичаї гостинності на Поділлі. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 14. 478 с.
3. Про Державний Протокол та Церемоніал України: Положення, затверджене Указом Президента України від 22 серпня 2002 року N 746/2002 (у редакції від 15.02.2010р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746/2002#Text> (дата звернення: 15.02.2023).
4. Русавська В. А. Гостинність в українській традиційній культурі: навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2015. 280 с.
5. Тимошенко Н.Л. Ділова культура дипломата. Київ: Знання, 2016. 200 с.
6. Ціватий В.Г. Гастрономічна дипломатія: світова та українська практика й традиції дипломатії «м'якої сили» ХХІ століття. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2015. Вип. 22 (1). С. 168–172.
7. Ціватий В.Г. Дипломатичний протокол, церемоніал та етикет міжнародної ввічливості: модель, інструментарій і національні особливості сучасної дипломатії (теоретико-методологічний аспект). *Гуманітарний корпус* : зб. наук. ст. з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії. Вип. 46. Київ : ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2022. С. 43–47.
8. Чичкало-Кондрацька І. Б., Новицька І. В. Дипломатичний та діловий протокол : конспект лекцій. Полтава: НУШП, 2020. 70 с.
9. Чугаєнко Ю. О. Дипломатичний і міжнародний діловий протокол та етикет : навчальний посібник. Київ : Національна академія управління, 2011. 164 с.

References

1. Artiukh, L. (2010). Ukrainian hospitality in communicational context. *Narodna tvorchoist ta etnohrafiiia* (3), 64–71 [in Ukrainian].
2. Veselovska, T. (2019). Hospitality traditions of Podillia. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Kamianets-Podilskyi*, (14), 478 [in Ukrainian].
3. On the State Protocol and Ceremonial of Ukraine : Polozhennia, zatverdzhene Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 22 serpnia 2002 roku N 746/2002 (u redaktsii vid 15.02.2010 r.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746/2002#Text> [in Ukrainian].
4. Rusavska, V.A. (2015). Hospitality in Ukrainian traditional culture : navch. posib. Kyiv : «Vydavnytstvo Lira-K», 280 [in Ukrainian].
5. Tymoshenko N.L. (2016) Business culture of a diplomat. Kyiv: Znannia, 200 [in Ukrainian].
6. Tsivatyi, V.H. (2015) Gastronomic diplomacy: global and Ukrainian practice and traditions of “soft power” diplomacy of the 21st century. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*, (22 (1), 168–172 [in Ukrainian].
7. Tsivatyi, V.H. (2022). Diplomatic protocol, ceremonial and etiquette of international courtesy: model, tools and national features of modern diplomacy (theoretical and methodological aspect). *Humanitarnyi korpus: zb. nauk. st. z aktualnykh problem filosofii, kulturolohii, psykhologhii, pedahohiky ta istorii*, (46), 43–47 [in Ukrainian].
8. Chychkalo-Kondratska, I.B., Novytska, I.V. (2020) Summary of lectures «Diplomatic and business protocol» : konspekt leksii. Poltava: NUPP, 70 [in Ukrainian].
9. Chuhaienko, Yu.O. (2011) Diplomatic and international business protocol and etiquette : navchalnyi posibnyk. Kyiv : Natsionalna akademiia upravlinnia, 164 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 10.01.2024
Отримано після доопрацювання 12.02.2024
Прийнято до друку 20.02.2024*